

Managementsamenvatting krachtenveldanalyse Helmond

Managementsamenvatting KVA Helmond

In opdracht van gemeente Helmond

Uitgevoerd door Nuance door Training & Advies

Status: definitief

@NTA, december 2021

Aanleiding

In de afgelopen jaren is er meermaals commotie geweest over de predikers bij en de financiering van één van de Helmondse moskeeën. Ook de Parlementaire ondervragingscommissie ongewenste beïnvloeding uit onvrije landen (POCOB) maakt melding van de voorloper van deze moskee, omdat deze is opgericht met behulp van financiering uit Saoedi-Arabië. Er is momenteel echter slechts een beperkte mate van contact tussen de moskee en de gemeente Helmond. De gemeente – en ook de politie – willen meer zicht krijgen op eventuele radicale elementen in de Helmondse moslimgemeenschap en vinden een krachtenveldanalyse daarvoor een goed vertrekpunt.

Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in het krachtenveld binnen de islamitische gemeenschap in de gemeente Helmond, specifiek gericht op de risico's op radicalisering als basis voor het opbouwen van een signaleringsnetwerk.

Onderzoeksmethoden

Doelstelling

De doelstelling van deze opdracht is het verbeteren van de informatiepositie van de gemeente Helmond over het islamitische krachtenveld en de (eventuele) elementen van een voedingsbodem voor radicalisering. Om dit doel te bereiken, geeft het onderzoek inzicht in de islamitische infrastructuur in de gemeente Helmond en de aanwezigheid en eventuele invloed van radicaliserende elementen daarbinnen. De bevindingen van dit onderzoek ondersteunen de informatiepositie en het handelingsperspectief van de gemeente. Zo kan de gemeente prioriteiten stellen en acties ondernemen om de eventuele risico's op radicalisering en extremisme in de islamitische gemeenschap te verminderen.

Centrale onderzoeksvraag

Hoe ziet het krachtenveld van de islamitische infrastructuur* in de gemeente Helmond eruit, welke formele en informele actoren hebben hier (mogelijk) invloed op en zijn er binnen de infrastructuur elementen waarneembaar die als voedingsbodem kunnen dienen voor radicalisering?

Methodische verantwoording

Dit onderzoek is gericht op de periode tussen januari 2016 en juli 2021. Er is onderzoek gedaan naar actoren, factoren en gemeentelijke ervaringen en inzichten in de afgelopen vijf jaar. De uitgevoerde opdracht is een combinatie van openbronnenonderzoek, literatuuronderzoek, antropologisch veldwerk** en formele interviews.

Non-informed onderzoek

Deze krachtenveldanalyse richt zich op een sensitief en complex onderwerp. Door middel van antropologisch veldonderzoek kan diepgaand onderzoek worden gedaan naar fenomenen in de eigen context. Zodoende wordt getracht het perspectief van de ander te begrijpen en inzichtelijk te maken. Na overleg met de opdrachtgever is het veldonderzoek verricht volgens het non-informed-principe. Dit houdt in dat dit onderzoek heeft plaatsgevonden zonder het onderzoeksveld in totaliteit daarover te informeren. Daarnaast kan gesteld worden dat er nooit toegang tot niet openbare plaatsen is verkregen zonder toestemming/uitnodiging van betrokkenen van deze plaatsen.

* Er wordt binnen dit onderzoek alleen gerapporteerd over actoren die zichzelf als islamitische organisaties manifesteren, doordat ze dit in hun doelstelling als zodanig benoemen en/of activiteiten met een islamitisch oogmerk uitvoeren. Organisaties die sociale, culturele en/of maatschappelijke doelen nastreven, worden in principe niet meegenomen, tenzij informatie uit het onderzoek hier aanleiding toe geeft.

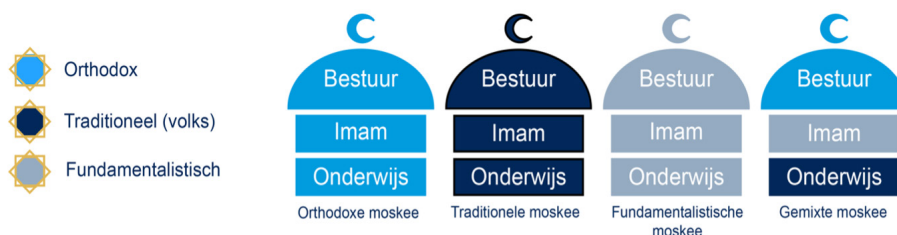
** Na de publicatie van diverse artikelen in het NRC, hebben meerdere anonieme (sleutel) respondenten hun deelname aan het onderzoek niet kunnen handhaven. De toestemming om de opgehaalde data te gebruiken, is ingetrokken en kon zodoende niet meer gebruikt worden.

Omdat dit onderzoek uitgevoerd is volgens de principes van non-informed onderzoek, kon – door het terugtrekken van de medewerking van een aantal respondenten – het binnenperspectief van de actoren niet meegenomen worden. Zo is bijvoorbeeld geen zicht gekomen op de inhoud van het aangeboden onderwijs.

Theoretisch kader

Signatuur

Om een moskee, een andersoortige moslimorganisatie of een individu religieus te duiden, moeten de religieuze kenmerken en de wijze van beleving van een actor worden bepaald. Het duiden van de actoren gebeurt aan de hand van informatie uit open bronnen, van deskundigen, uit gesprekken met betrokken personen en/of uit observaties (als hier met toestemming sprake van is geweest). Bij een moskee of andersoortige islamitische organisatie spreekt NTA over een signatuur, bij een individu over oriëntatie. Bij moskeeën is het van belang dat de signatuur van het bestuur, de imam en het religieuze onderwijs wordt onderzocht. Bij andersoortige islamitische organisaties moet vooral worden gekeken naar de signatuur van het bestuur en naar alle onderwijsactiviteiten (waaronder lezingen en lessen). Er zijn drie basisvarianten mogelijk om een signatuur of oriëntatie te bepalen: een traditionele, orthodoxe of fundamentalistische (in het kader van dit onderzoek: salafistische) signatuur. Daarnaast is een mix van deze drie kenmerken mogelijk, zie onderstaande afbeelding.

Hieronder worden de signaturen kort toegelicht:

- » **Orthodox:** De orthodoxe signatuur is gebaseerd op de leer zoals die door de eeuwen heen is ontwikkeld. De orthodoxe signatuur is te specificeren naar vier wetscholen: maliki, shafi'i, hanbali en hanafi en naar twee geloofsleerscholen: ash'ari en maturidi.
- » **Traditioneel** (ook wel 'volks'): De traditionele signatuur is gebaseerd op culturele aspecten en tradities. De volkse islam is geworteld in dezelfde wereldbeschouwing als de orthodoxe, maar wijkt er op verschillende punten van af. De geloofsbeleving kenmerkt zich door een grote invloed van culturele gewoontes die vaak geen oorsprong kennen in het normatief kader van de islam.
- » **Fundamentalistisch:** De fundamentalistische signatuur is gebaseerd op een puriteinse terugkeer naar de primaire theologische bronnen, in het geval van de islam: de koran en de soenna (of hadith). Kenmerkend voor de islam is dat moslims geloven in de koran (het boek en letterlijke en eeuwige woord van Allah). De soenna betreft de handelingen, uitspraken en stilzwijgende goedkeuringen van de profeet Mohammed die overgedragen zijn door diens metgezellen. Deze overleveringen geven een blik in de manier waarop de profeet Mohammed omging met zaken als politiek, wetgeving, diplomatie, relaties en persoonlijke verzorging. Hoewel alle islamitische groepen claimen te focussen op de koran en de soenna, nemen islamitische fundamentalisten deze bronnen letterlijk. Fundamentalisten binnen de islam zijn bijvoorbeeld de Moslimbroederschap en de salafisten. Salafisten vormen

de fundamentalistische islamitische groep die de twee primaire bronnen het meest letterlijk neemt.

- » **Gemixt:** Een mix van de bovenstaande signaturen kan ook voorkomen. Bijvoorbeeld als het moskeebestuur een orthodoxe signatuur heeft, terwijl de imam en het onderwijs een fundamentalistische signatuur hebben.

Salafisme (als onderdeel van de fundamentalistische signatuur)

Het salafisme is een containerbegrip voor fundamentalistische stromingen in de soennitische islam, waarbij aanhangers streven naar een morele heropvoeding van moslims en maatschappij en naar een herstel van een 'zuivere' islam door imitatie van de profeet Mohammed en de eerste drie generaties moslims (*salaf*: voorganger of voorouder). Dit wordt als ideaalbeeld beschouwd. Salafisten hanteren een letterlijke lezing van de religieuze bronnen, wijzen religieuze vernieuwingen af en wijzen de indeling naar en het gezag van de traditionele wetscholen af. Salafisten claimen de enige 'ware' islam aan te hangen. Het salafisme wordt echter gekenmerkt door grote interne diversiteit en fragmentatie. Ondanks deze grote interne diversiteit en fragmentatie, wordt in grote lijnen onderscheid gemaakt tussen drie groepen:

1. Staatsgezinde salafisten
2. Politiek salafisten
3. Gewelddadig salafisten

Voedingsbodem voor radicalisering

Een voedingsbodem voor radicalisering bestaat uit bepaalde omstandigheden die iemand vatbaar kunnen maken voor een radicaal gedachtegoed en die voor iedereen anders kunnen zijn. Voorbeelden hiervan zijn gevoelens van relatieve deprivatie, ervaren onrechtvaardigheid en gevoelens van discriminatie, een slecht sociaal netwerk, gezinsproblematiek en algemene gevoelens van frustratie over het eigen leven of de situatie in de wereld. Sinds het begin van deze eeuw is er (toenemende) aandacht voor mogelijke dreigingen die vanuit islamitisch perspectief, voornamelijk binnen bepaalde salafistische doctrines, voort kunnen komen en vanwege hun aard een voedingsbodem kunnen vormen voor (religieuze) radicalisering. Het gaat dan bijvoorbeeld om opvattingen over het zuiveren van het geloof en gedrag, waardoor actieve onverdraagzaamheid jegens andersdenkenden en andersgelovigen én anti- en ondemocratische activiteiten kunnen ontstaan. Dergelijke zaken kunnen volgens het jaarverslag van de AIVD (2020) op termijn haat, intolerantie en intimidatie bevorderen.

Antwoord op de centrale onderzoeksvraag

Het krachtenveld van de islamitische infrastructuur bestaat uit tien organisaties binnen de gemeente Helmond. Dit zijn verschillende type organisaties (moskeeën, een stichting met een gebedsruimte, onderwijsinstellingen, een uitgeverij, een liefdadigheidsinstelling en een begraafplaats) met uiteenlopende vermoedelijke signaturen. Zie het onderstaande overzicht van de organisaties:

- » Organisaties met een vermoedelijk orthodoxe signatuur: 4
- » Organisaties met een vermoedelijk fundamentalistische signatuur: 2
- » Organisaties met een vermoedelijk gemixte signatuur: 1
- » Organisaties met een onduidelijke signatuur of geen signatuur: 3

De islamitische infrastructuur in de gemeente Helmond omvat uiteenlopende islamitische stromingen. Er vinden weinig snelle ontwikkelingen plaats en er zijn relatief weinig wisselingen in de besturen binnen de islamitische infrastructuur. Er worden geen hechte, structurele samenwerkingsverbanden gezien, wel

verschillende gelegenheidscontacten. De signatuur van alle islamitische actoren is al jaren stabiel, mede omdat enkele actoren deel uitmaken van (inter)nationale koepelorganisaties.

Omdat dit onderzoek uitgevoerd is volgens de principes van non-informed onderzoek, is er geen diepgaand onderzoek verricht naar het binnenperspectief van de actoren. Hierdoor is bijvoorbeeld geen zicht gekomen op de visie van de bestuursleden en de imams van de islamitische infrastructuur en hebben zij niet kunnen reageren op de bevindingen van dit onderzoek. Ook is er geen zicht gekomen op de inhoud van het aangeboden onderwijs.

Elementen van een voedingsbodem voor radicalisering

Er zijn bij drie van de tien organisaties (twee organisaties met een vermoedelijk fundamentalistische signatuur en één organisatie met een vermoedelijk gemixte signatuur) fundamentalistische invloeden waargenomen die in potentie een beperkend effect kunnen hebben op alternatieve denkbeelden. De mate waarin daadwerkelijk sprake is van dergelijke beperkingen, kan alleen worden vastgesteld door meer zicht te krijgen op het binnenperspectief.

Deze fundamentalistische invloeden kunnen een voedingsbodem vormen voor religieuze radicalisering, waarbij narratieven als vijanddenken, zuivering van de 'eigen groep' en verkettering van andersdenkenden/andere groepen veelvuldig op verschillende podia uitgedragen worden.

De waargenomen retoriek en discours bij individuen verbonden aan de twee actoren met een vermoedelijk fundamentalistische signatuur kan mogelijk bijdragen aan vijanddenken, kan leiden tot het denken in een *in-* en *outgroup* en daarmee bijdragen aan het radicaliseringsproces van anderen. Vanuit veiligheidsprofessionals wordt gesproken over de aanwezigheid van salafistische aanjagers bij deze twee actoren en de NCTV heeft aangegeven dat er mogelijk financiële relaties onderhouden worden met Saoedi-Arabië door deze aanjagers.

Concluderend kan gesteld worden dat er in de gemeente Helmond elementen aanwezig zijn die (mogelijk onbedoeld) kunnen dienen als voedingsbodem voor radicalisering. Deze elementen omvatten boodschappen van predikers die via lezingen deze organisaties binnenkomen. In de boodschappen staat met name onverdraagzaamheid tegenover andersdenkenden centraal. Dergelijke ideeën kunnen op termijn haat, intolerantie en intimidatie bevorderen (zoals de AIVD stelt in haar jaarverslag van 2020).

Aanbevelingen

Op basis van de resultaten uit het onderzoek hebben we de gemeente Helmond de volgende aanbevelingen meegegeven:

1. Zet in op duurzame, brede, informele en herkenbare relaties met actoren binnen het islamitisch krachtenveld.
2. Benut de mogelijke impact van COVID-19 op een actor en de gemeenschap als ingang voor gesprekken.
3. Evalueer en herstructureer de bestaande overlegstructuren.
4. Verbreed het netwerk van (informele) sleutelpersonen.
5. Investeer in capaciteitsvergroting bij de Helmondse lokale overheid.
6. Investeer in kennis over religieuze stromingen binnen de gemeente.
7. Verbeter de kennis van ambtenaren met een signaleringsfunctie.
8. Evalueer en institutionaliseer de interne meldstructuur.